

DE ONTPLOFFING VAN HET LABYRINT

Rechtenclearing 2.0

Het openbaar maken van audiovisueel erfgoed verdwaalt in een labyrint van copyrights. Het 'clearen' van rechten blijkt vaak onmogelijk. Is er een weg omheen?

Door Christiaan Alberdingk Thijm

Bij binnenkomst heeft het gebouw veel weg van een kerk, of beter, een kathedraal. De zon schittert rond dit tijdstip van de dag – het is 11 uur 's ochtends – dramatisch door het gekleurde glas. Kinderstemmen resoneren in de enorme ruimte. De bezoeker wordt ontvangen door dames, een enkele heer ook, die witte jacquet jassen dragen. Dit zijn de geestelijken van Beeld en Geluid, verantwoordelijk voor rondleidingen.

Beeld en Geluid heeft ook, net als een kerkgemeenschap, een sterke overtuiging. Audiovisueel materiaal moet publiek beschikbaar worden gesteld. In de archieven van het complex op het Hilversumse mediapark is zo'n 700.000 uur beeldmateriaal opgeslagen. De ironie is alleen dat het materiaal, behoudens de Polygoon-journaals, niet het eigendom is van het audiovisuele archief. De omroepen, de belangrijkste leveranciers, bezitten nog steeds de meeste rechten op het materiaal. In de praktijk betekent dit dat voor het toegankelijk maken van de beelden steeds toestemming nodig is.

Omdat wij de rechten hebben op de Polygoon-journaals, kunnen we daar prachtige dingen mee doen, legt directeur Jan Müller uit. We stellen het digitaal ter beschikking, zodat iedereen het kan verwerken, bijvoorbeeld in Wikipedia. Maar als je zou willen mag je van ons ook remixen. Hij noemt het een raar ecosysteem, de 18 publieke omroepen die kritisch zijn over het hergebruik van publiek gefinancierd beeldmateriaal. Beeld en Geluid fungeert daarbij als intermediair. Als SBS beelden van de VARA wil gebruiken, dient het bij Beeld en Geluid een aanvraag in.

Michael Spendel is verantwoordelijk voor de commerciële rechtenclearing. Zijn afdeling telt acht man. De publieke omroepen geven niet zonder meer toestemming. Er zijn wel tariefafspraken, maar de omroep wil ook weten in welke context het fragment wordt gebruikt. BNN wil bijvoorbeeld niet dat Filemon in een SBS programma figureert.

Verbodsrecht

De reden dat omroepen dwars kunnen liggen, schuilt in de rechten die van toepassing zijn op audiovisueel materiaal. De belangrijkste bescherming vormt het auteursrecht, dat ontstaat door de enkele creatie van een audiovisueel werk. Het auteursrecht is een verbodsrecht, wat zoveel betekent dat de rechthebbende toestemming voor het gebruik van zijn werk kan verbieden. Ongeacht de reden. Zo heeft Freddy Heineken als rechthebbende op de film *Als twee druppels water* jarenlang vertoning van de film verboden. Hij deed de film, gebaseerd op Hermans' *De donkere kamer van Damocles*, 33 jaar in de ban wegens privé-redenen. Hij kon hoofdrolspeelster Nan Los niet meer verdragen, nadat zij de buitenechtelijke relatie met de biernagenaar medio jaren zestig had verbroken. Het Nederlandse publiek moest wachten tot de dood van Heineken in 2002 om de film weer te zien.

Bij de totstandkoming van audiovisueel materiaal zijn doorgaans verschillende makers betrokken: regisseur, scenarioschrijver, acteurs, componist van muziek. Om ervoor te zorgen dat de rechten zoveel mogelijk in één hand zijn, gaat de Auteurswet uit van een vermoeden van overdracht van de rechten aan de producent van het filmwerk. Het is slechts een vermoeden en dat betekent dat in de praktijk de rechten ook in andere handen kunnen zijn. Omroepen werken vaak met buitenproducenten, die rechten kunnen claimen. Bovendien kunnen makers regisseur, scenarioschrijver, acteur hun rechten bij voorbaat aan een collectieve beheersorganisatie, zoals Lira, hebben overgedragen. In de praktijk betekent dit dat mogelijk met meerdere rechthebbenden moet worden onderhandeld om toestemming te verkrijgen voor het gebruik van audiovisueel materiaal. Dat is vaak praktisch onmogelijk. De Duitse omroep ZDF schat de hoeveelheid contracten die betrekking hebben op haar archiefmateriaal op 3 miljoen.

De BBC zou berekend hebben dat het clearen van rechten van het BBC-archief 72 miljoen pond zou kosten, alleen aan personeelskosten.

Internet

Wie audiovisueel materiaal via het internet wil aanbieden, maakt het zichzelf helemaal lastig. Dat komt doordat het auteursrecht een nationale aangelegenheid is. De bescherming wordt steeds verleend op basis van een nationale Auteurswet. Via internationale verdragen, waarin wederzijdse erkenning is geregeld, verkrijgt de rechthebbende een bundel aan nationale rechten. Het uitgangspunt van een nationaal auteursrecht betekent dat rechten in alle relevante landen moeten worden geregeld. Alleen in Europa moet dus al met 27 lidstaten rekening worden gehouden. Eurocommissaris Kroes heeft het onderwerp aangekaart in haar Digitale Agenda en in een recente toespraak beklaagt ze zich over de "Berlijnse culturele muren" die ontstaan door het nationale beheer van rechten. Het is de reden waarom de online exploitatie van beschermd materiaal in Europa flink achterloopt in vergelijking met de VS.

Dat het ontsluiten van televisieprogramma's, films en documentaires via internet ingewikkeld is, is ook de ervaring van Europeana, de zoekmachine voor Europees cultureel erfgoed, gehuisvest bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Europeana is een ambitieus project, gefinancierd door de Europese Commissie, om gedigitaliseerd materiaal via het internet te ontsluiten. Het gaat om boeken, kaarten, kunstwerken, kranten, tijdschriften, foto's en audiovisueel materiaal, afkomstig van 1500 culturele instellingen uit alle Europese lidstaten. Sinds de start van het project in 2008 is het aantal aangeboden objecten dat via Europeana kan worden gevonden gegroeid tot 15 miljoen. Hans Jansen, secretaris-penningmeester van het uitvoerend comité van Europeana:

“Wij zouden graag veel meer beeldmateriaal willen aanbieden. Dat is wat de bezoeker van de site het meest interessant vindt. Het is echter niet altijd duidelijk wie de rechthebbende is.”

Verweesde werken

Jansen doelt op de problematiek van de verweesde werken. Van veel beeldmateriaal is het onmogelijk de rechthebbende te traceren. Naar schatting is 21% van het materiaal in audiovisuele archieven verweesd. Van dat percentage is 60% ouder dan 60 jaar. Filmmateriaal

verbod om formaliteiten te stellen aan het behoud van het auteursrecht.

Google

Waar het boeken betreft, heeft Google het voortouw genomen in het digitaliseren van 15 miljoen boeken. Van dit aantal is naar schatting 13 miljoen nog beschermd door het auteursrecht. Google heeft voor het project het auteursrechtelijke verbodsrecht omzeild door het te negeren. Bondskanselier Angela Merkel liet al snel weten dat Duitsland zich zou verzetten tegen

uitgever Hachette bereikte gaat minder ver. Hachette is degene die bepaalt of boeken die niet meer in druk verschijnen mogen worden gescand en of deze door Google mogen worden geëxploiteerd. Rogier Klimbie van Google Benelux zegt over de afspraken die met Hachette zijn gemaakt: “Tegenwoordig is de overgrote meerderheid van boeken niet meer in druk. Wij hopen dat onze overeenkomst met Hachette een model kan bieden voor de exploitatie van dat soort boeken. Dit type samenwerking is goed voor schrijvers en lezers en zorgt ervoor dat ons cultureel erfgoed beter beschikbaar wordt.”

Verbindend voor andere partijen?

Met deze deal heeft Google een stap in de goede richting genomen, maar het heeft nog een lange weg te gaan als het met alle Europese uitgevers dergelijke afspraken moet maken. Bovendien is het rechtenbeheer rond boeken relatief eenvoudig. Wat zou een oplossing kunnen zijn voor de rechtenimpasse waarin men bij het (her)gebruik van audiovisueel materiaal is geraakt? In Frankrijk kan INA, het Franse zusje van Beeld en Geluid, profiteren van een aardige regeling. Voor de exploitatie van de aan het auteursrecht verwante uitvoeringen van artiesten kan INA toestemming krijgen door een overeenkomst te sluiten met een (werknemers)organisatie die de uitvoerende artiesten vertegenwoordigt. Dit geldt dan ook voor de artiesten die *niet* zijn aangesloten bij de organisatie. Het heeft veel weg van een systeem van uitgebreid collectief beheer, dat in de Scandinavische landen regelmatig wordt toegepast. Bij wet wordt dan een vrijwillig tot stand gekomen collectieve licentieovereenkomst uitgebreid naar rechthebbenden die daar geen partij bij zijn. Een vergelijkbaar stelsel kennen wij in Nederland op grond van de Wet collectieve afwikkeling massaschade. De rechter verklaart een overeenkomst tussen een organisatie die benadeelden vertegenwoordigt en de voor de schade aansprakelijke partij(en) verbindend voor alle benadeelden.

Zo'n systeem zou een oplossing kunnen vormen bij de rechtenclearing van audiovisueel materiaal. Jan Müller, directeur van Beeld en Geluid, heeft een radicalere variant voor ogen. “Over twintig jaar hebben we een open rechten-structuur. Dat kan niet anders. De technologische ontwikkelingen gaan zo snel, er is zoveel beeldmateriaal beschikbaar, daarbij past een licentie-model niet meer.”

Scène uit *Als twee druppels water* van Fons Rademakers

blijft beschermd tot 70 jaar na de dood van de regisseur, scenarioschrijver of componist, afhankelijk wie het langste leeft. Dat betekent dat de gemiddelde beschermingsduur van een uitzending van het NOS-journaal zo'n 100 jaar zal zijn. Met name bij ouder materiaal is het dikwijls niet mogelijk te achterhalen bij wie toestemming moet worden gevraagd voor het (her)gebruik.

De Europese Commissie wil dit jaar met een richtlijn komen om het probleem van de verweesde werken tegen te gaan. Eurocommissaris Kroes ziet graag de verplichte opname van informatie over rechthebbenden in een database, genaamd ARROW, zo zei ze in een recente toespraak. “I have a vision: One search in ARROW should be all you should need to determine the copyright status of a cultural good in Europe. If it were embedded in the forthcoming Directive on orphan works, ARROW could become the official portal in Europe where you can find essential rights information and do automated searches of rightholders and copyrights.” Het blijft mogelijk bij een “vision”, want een dergelijke verplichting is waarschijnlijk in strijd met het

het digitaliseren van haar cultureel erfgoed. In 2009, op de vooravond van de Frankfurter Buchmesse, zei zij: “Voor de bondsregering is het duidelijk: het eigendomsrecht moet ook op het internet worden eerbiedigd. Daarom kunnen we niet goedkeuren dat boeken gewoon ingescand worden zonder enige garantie over de eigendomsrechten, zoals Google dat doet.” Diverse rechthebbenden in de VS en Europa zijn juridische procedures tegen Google gestart. In de VS trachten partijen nu al lange tijd tot een schikking te komen. Op grond van de beoogde Google Book Settlement krijgt Google tegen betaling onder meer het recht boeken te scannen en gedigitaliseerde boeken die niet meer in druk zijn commercieel te exploiteren. Auteurs die het met het laatste niet eens zijn kunnen dat aangeven. Een opt-out mogelijkheid dus in plaats van de *opt-in* die het auteursrecht van origine vereist. Op 22 maart jl. heeft een Amerikaanse rechter echter een streep door de schikking gezet. Hij oordeelde dat het bereikte onderhandelingsresultaat onvoldoende rekening houdt met de belangen van auteurs. Een Europese schikking die Google met de Franse

Christiaan Alberdingk Thijm is advocaat gespecialiseerd in auteursrecht, docent en schrijver. In mei verschijnt zijn debuutroman *Het proces van de eeuw*.